

”כי ירושלים היא מחנה הקדש והיא המקום שבחר בו מכל שבטי ישראל

כי ירושלים היא ראש מחנות ישראל¹

עיר הקדש במסורות עתיקות בין היסטוריה לחזון

רחל אליאור

יכשבאה [הנשמה] **לגן עדן** יש שם עמוד אחד של ענן ונוגה המעורב זה בזה ועשן סביביו ועמוד נעוץ מלמטה למעלה לשער **ירושלים של מטה** [...] וגן עדן זה מאיר באור של מעלה [...]. ומיכאל השר הגדול שהוא כהן לאל עליון מקריב הנשמה זו לקרבן².

ירושלים עיר הקודש היא עיר שעוררה המיה בלב יושביה ובלב עוזבי חומותיה, ועוררה ברוחם של אלה מבניה שהוגלו ממנה, חלמו עליה והתגעגעו אליה, כתיבה רבת השראה בשירה ובפרוזה לאורך אלפי שנים, שצרפה מציאות לדמיון, הלכה לאגדה וחלום לכיסופים. ירושלים היא עיר עתיקת ימים שקיומה מתועד ברציפות במשך שלושת אלפים שנה, מימי דוד, על פי המסורת המקראית, ולמעלה מזה על פי המסורת הכוהנית, הקושרת את ירושלים בימי אבות העולם ואבות האומה, מימי חנוך, נח ומלכיצדק, אברהם ויצחק, הייתה מאז ומעולם נושא לסיפורים מקודשים ולמסורות כתובות מופלאות, שכורכות בברית ממד אלוהי ומלאכי, וממד ארצי וכוהני, מכיוונים בלתי צפויים. ירושלים נזכרת 821 פעמים במקרא בשמות ירושלים וציון, בהקשרים רבים ושונים, אך למרבה הפלא איננה נזכרת אף לא פעם אחת בחומש. העיר נזכרת לראשונה בקיצור נמרץ בספרי יהושע ושופטים כמקום מושבו של העם היבوسي, והיא נזכרת כעירו של דוד המלך, אשר מלך בה שלושים ושלוש שנה (שמואל ב ה ה), אחרי שלכד את **מצודת ציון** היא עיר דודי (שם, ה ז; ט) והביא אליה את **ארון ברית** אדני. באחרית ימיו, בעקבות מפקד העם של המלך, ומגפת הדבר שנגרמה בעטיו, הקים **בגורן ארונה** היבوسی **מזבח**, על פי דבר ה' בפי גד הנביא, במקום בו נגף המלאך המשחית את ישראל **”וישלח ידו המלאך על ירושלים”** (שם, טז). המזבח הוקם במקום בו נראה לדוד המלאך המשחית, הוא מלאך ה' **בגורן ארונה** היבوسی (שמואל ב כד טז-כה). **גורן ארונה**, על פי מסורת **ספר חנוך השני** מן הספרים החיצונים, הוא מקום ממנו **חנוך בן ירד** נלקח לשמים ובו בנו מתושלח הקים מזבח (שם, טז). **חנוך** (בראשית ה, כא-כד) אשר זכה להיות ראשון צופי **חזון המרכבה**, הקשורה לתשתית האלוהית של המקום המקודש שבו שכנה **מרכבת הכרובים במקדש**, ראה בחזונו: **”בית גדול והוא בנוי אבני בדולח...שכיפתו הייתה כעין שביל הכוכבים והמאורות וביניהם היו כרובי אש”** (ספר חנוך א, יד, יא). עוד זכה **חנוך** להיות ראשון הלומדים לקרוא, לכתוב ולחשב

¹ מגילת **מקצת מעשה התורה**; 8 iv: 10, 4Q394, Frag. חלק ב' 58-60. *Miqsat Ma'ase ha-Torah*.
Qumran; Cave 4.V. *Discoveries in the Judaean Desert (DJD, X)*, (eds), E. Qimron and J. Strugnell, Oxford: Clarendon 1994, 12, 19. להלן סדרה זו תוצג בקיצור *DJD*. לסדרה ארבעים כרכים ומספר הכרך מצוין בספרות רומיות. להקשרו של הביטוי מחנה הקודש, השוו דברים כ"ג ט"ו.
² צבי הירש קאדינובר, **קב הישר** [פרנקפורט תש"ה], ווילנה תרפ"ז, פרק טז, דף לב ע"ב.

את מחזורי **לוח השבתות השמשי**, ידע שמימי שרכש מן המלאכים (ספר היובלים ד, יז-יח). חנוך, עליו נאמר בסדר עבודה עתיק שנמצא בין מגילות מדבר יהודה: '**חנוך בחרתה מבני אדם**',³ נלקח לשמים בא' בניסן, ביום הפותח את השנה על פי הלוח המקראי (שמות יב, ב), מ"**מקום ארונה**" – "ויתאספו כאלפים איש ויבואו אל **מקום ארונה** אשר שם היה חנוך ובניו" (חנוך ב טז, ב), "וילקח אל השמים בחדש ניסן באחד לחודש" (שם, יט ב). **מקום ארונה** היה המקום שבו מתושלח בן חנוך מייסד הכהונה, הקים **מזבח**: 'וימהר מתושלח ואחיו וכל בני חנוך ויבנו **מזבח במקום ארונה** אשר שם נלקח חנוך' (שם, כ, א). זה הוא אף המקום שבו כיהן "מלכי-צדק כהן ומלך **במקום ארונה** לאמור **בטבור הארץ** אשר שם נברא אדם ושם יהיה אחרי כן קברו' (שם, כג, מה). **המקום מקודש, שבו נחצים גבולות הזמן והמקום, החיים והמוות**, כשבני אנוש כגון חנוך ומלכיצדק, נלקחים לשמים, וישויות אלוהיות מתגלות לעין אדם, מקום הקשור בזיכרונות עתיקים של קהילות שונות, המספרות על '**הר ציון טבור הארץ**' ועל '**ירושלים מחנה הקודש**', **על התגלות מלאך בגורן ארונה ובהר ציון**, ועל מסורות הקשורות **בסלע ציון ובמצודת ציון**, קשור קשר הדוק למקום בו מוכרעים החיים והמוות בידי האל ומלאכיו, ולמקום קדוש הנודע בשם '**הר קודשי**' ו'**העיר אשר בחרתי**', אשר בו נמצאים כרובים ומרכבה, כוהנים ומלאכים, מקום המחייב גבולות חמורים של קדושה והרחקה חמורה מכל טומאה, שכן בו שוכן האל ובו נכרתת ברית עולם. מקום זה, המתואר כ'**ירושלים היא ראש מחנות ישראל**', נזכר במסורות כוהניות שונות לאורך האלף הראשון לפני הספירה, הנקשרות **במייסדי הכהונה, חנוך בן ירד, מתושלח, נח בן למך, שם בן נח, ומלכיצדק בן ניר כהן לאל עליון**. מסורת המזבחות הבריתות והקרבת הקשורה בהר ציון ובירושלים ממשיכה **באברהם בן תרח, בלוי בן יעקב, בדוד בן ישי ובצדוק בן אחיטוב הכהן**. שמות עתיקים אלה מעידים קדומים ומתקופת האבות ומראשית תקופת המלוכה, ישובו ויוזכרו במסורות כוהניות שונות על ירושלים לאורך כל האלף הראשון לפני הספירה. אזכור נוסף של העיר, המעיד על זיקה חורגת מגבולות הזמן והמקום, וקשורה בנקודות הכרעה בין ברית לבין חורבן ובין חיי עולם לבין כיליון, נמצא בפרק יא של ספר מלכים א, שם נודעת נבואת חורבן לשלמה בן דוד ובניו, מפי הנביא אחיה השילוני, תוך כדי ציון ייחודה של ירושלים, הנזכרת שלוש פעמים **כעיר אשר בה בחר אלוהים לשים את שמו לעדי עד, וכעיר הקשורה לדוד בן ישי ולשבט יהודה**: "והשבט האחד יהיה לו למען דָּוִד עֶבְדִּי, וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי" (מלכים א יא ג). "וְהִשָּׁבֵט הָאֶחָד יְהִי-לוֹ לְמַעַן עֶבְדִּי דָּוִד וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם, הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי בָּהּ, מִכָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל" (מלכים א יא לב). "וְיִלְבְּנוּ, אֲתָן שְׁבֵט-אֶחָד לְמַעַן הָיֹת-נִיר לְדָוִד עֶבְדִּי כָּל-הַיָּמִים לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם, הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לִי, לְשׁוֹם שְׁמִי שָׁם" (שם יא לו).

בספר מלכים ב בפרק כא בפסוקים ד ו-ז, חוזרת ומודגשת הזיקה בין ירושלים לאלוהים ובין בית ה' לבית דוד ולעיר אשר האל בחר בה כדי לשכן את שמו: "**בית יהוה, אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה, בִּירוּשָׁלַם אֲשִׁים אֶת-שְׁמִי... בְּבֵית אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֶל-דָּוִד וְאֶל-שְׁלֹמֹה בְנוֹ, בְּבֵית הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי מִכָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשִׁים אֶת-שְׁמִי לְעוֹלָם**".

³ M. Kister, '5Q13 and the Avodah: A Historical Survey and its Significance', *Dead Sea*

Discoveries 8, 2 (2001), p. 137 והשוו כי בד בחר ה' מכל האנשים על הארץ ויעמידך סופר

לבריותיו הנראות ושאינן נראות' (חנוך ב טז, ו).

הן בימי דוד הן בימי שלמה, המלכים המשוררים, החולמים והמתפללים, מייסדי ממלכת יהודה ובוני המקדש, עמהם נכרתה **ברית נצחית**, הסיפורים והפסוקים המאדירים את ציון וירושלים, את בחירת בית דוד ושבת יהודה - **כעיר אשר בה נגלה אלוהים לדוד ושלמה, ובה בחר למשכן שמו ולבניין מקדשו**, אלה המדגישים את זיקתה הנצחית לבית דוד, בונה המזבח בגורן ארונה ומשורר תהילת האל (שמואל ב כד), ולשלמה בנו, בונה המקדש שהעלה קרבנות על המזבח והתפלל לשומע תפילה במקדש לפני המזבח (מלכים א ח) - הם רקע לאסונות שנגזרו משמים על ירושלים ועל יושביה, ולנבואות חורבן על העם ועל ממלכת בית דוד. כל אלה נגזרו כעונש על העיר שמלכיה, צאצאי בית דוד, לא שמרו את הברית עם האל, ולא נהגו על פי מצוותיו, ותושביה שלא הלכו בדרכי צדק, וחטאו לאל והפרו את בריתו, הם שהביאו עליהם את חורבנה.

לעומת נבואות החורבן הרבות על ירושלים, בנבואת הנחמה הנודעת, בספר ישעיה פרק נב, ירושלים מכונה **ציון**, על שם **'מצודת ציון'** אותה כבש דוד (שמואל ב ה, ז) ועל שם הכינוי הנרדף: **'מעיר דוד'** היא **ציון'** (מלכים א ח, א) ובזיקה לפסוק 'מעם ה' צבאות השוכן בהר ציון' (ישעיה ח, יח) ובזיקה לפסוק קרוב בפרק כז בספר ישעיה, שם נאמר **'בהר הקדש בירושלים'**. בנבואה זו, בדברי הנביא ישעיהו, ירושלים מכונה לראשונה **עיר הקודש**, ושם מתוארת שיבת ה' לעירו :

עורי עורי לבשי עֲזָזָה, **ציון**: לבשי בגדי תפארתך, **ירושלם עיר הקדש**... התנערי מעפר קומי שְׁבִי, ירושלם; ... מה-נאווי על-הקרים רגלי מבשר, משמיע שלום מבשר טוב--משמיע ישועה; אמר לציון, מלך אלקיך. קול צפיק נשאו קול, חֲדָו רַגְנֵי: כי עין בעין יראו בשוב הנה ציון.

קדושתה של ציון כעיר הקודש וכהר הקודש נזכרת פעמים רבות בספר תהלים המיוחס לדוד בן ישי, נעים זמירות ישראל (שמואל ב כב-כג). כך למשל משורר בעל תהלים: **'וְאֲנִי נִסְכְּתִי מִלְכֵי עַל צִיּוֹן הַר קְדֹשִׁי'** (תהלים ב ו); **'קוֹלֵי אֵל יְהוָה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מִהַר קְדֹשׁוֹ סֵלָה'** (שם ג ה). הבחירה האלוהית בירושלים עיר הקודש, הקשורה **בהר הקודש הוא הר ציון**, כמקום בו בחר האל לשכן את שמו עד עולם, **ובדוד בן ישי משורר תהלים, כובש מצודת ציון ובונה המזבח בגורן ארונה** (שמואל ב, כד), והבחירה בבית ה', הוא **היכל הקודש** או המקדש, **ובעבודת הקדש, בשירי תהילה לירושלים ובמסורות הקשורות לבית דוד ושבת יהודה**, עולה בבירור מלשון המקרא בכל חלקיו, מלבד בחומש.

מגילות מדבר יהודה, שכולן כתבי קודש שנכתבו במאות האחרונות שלפני חורבן בית שני, כוללות חיבורים לא נודעים, לצד שרידים מרוב ספרי המקרא בנוסחים שונים, מתקנות העדר מפליא זה של ירושלים בחומש בנוסח המסורה. המגילות שנמצאו באחת עשרה מערות בצוקי קומראן לחופי ים המלח, באמצע המאה העשרים, כוללות מבחר גדול של חיבורים מקודשים בשירה ובפרוזה. חלק גדול מחיבורים אלה קשור במפורש לירושלים ולמקדש, למזבח ולכ"ד משמרות הכהונה, **לחנוך בן ירד, מייסד הכהונה, ראשון יודעי קרוא וכתוב, שהביא את לוח השבתות השמשי משמים, הלוח על פיו שרתו כ"ד משמרות הכהונה במקדש, הוא חנוך שנלקח לשמים מ'מקום ארונה', מקום המזבח מימי חנוך ומתושלח ומקום המזבח שבנה דוד בעיר דוד היא ציון**, על פי ספר שמואל ב כד, יח-כה. מגילות שונות קשורות לדוד בן ישי, מחבר **שירת הקודש שהושרה בעת העלאת הקרבנות במקדש**, ככתוב במגילת תהלים' מקומראן, טור כ"ז, שרבים משיריו נמצאו ב'**שירות עולת השבת'**

וב'מגילת המזמורים'; וקשורות ל'כהנים בני צדוק ואנשי בריתם' ששירתו בקודש בירושלים עיר הקודש ולמסורת הכהונה הגדולה מימי דוד ושלמה.⁴

נוסח המקרא, הנודע כנוסח המסורה, נערך בידי חכמים בפרק הזמן שבין סוף המאה הראשונה לספירה, אחרי חורבן המקדש בשנת 70 לספירה, ועד לחורבן ירושלים בימי אדריאנוס, בשנת 132 לספירה. יתכן שעורכי נוסח המסורה העדיפו שלא להזכיר את עיר הקודש החרבה, בחמשת ספרי המקרא הראשונים, או להזכיר את המקדש שנשרף ביירושלים ראש מחנות ישראל' ולהדגיש את גודל החורבן, עליו העידו אבלי ציון ובעלי המדרשים, בראשית סיפורו ההיסטורי של העם, אם כי בהחלט יתכן שבנוסח שעמד לפניהם ירושלים אכן לא נזכרה בחומש. לעומת הנוסח שקבעו עורכי נוסח המסורה במאה השנייה לספירה, בשעה שהתמודדו עם הניסיון הטראומטי של **חורבן עיר הקודש** והכחדת כל סמלי הקדושה והנצחיות, המלכות והריבונות היהודית, הרי שמחברי המגילות מן המאה השנייה לפני הספירה, התמודדו הן עם **חילול המקדש בידי הכהנים המתיוונים משנת 175 לפני הספירה**, שמונו בידי המלך אנטיוכוס אפיפאנס מבית סלווקוס, שהדיח את **חוניו השני, הכהן הגדול האחרון מבית צדוק**, הן עם עליית **הכהונה החשמונאית**, שמונתה אף היא בידי בית סלווקוס, שהחליפה את כהונת בית צדוק והפכה את ירושלים לקריית חמס של 'בני חושך', לדעתם של מחברי המגילות, כמפורט בפשר חבקוק'. בשעה שכוהני בית צדוק המודחים התמודדו עם חילופי ההגמוניה בתקופה הסלווקית ובתקופה החשמונאית, והתמודדו עם מאבקי הכוח, הסמכות והתוקף החוקי שהיו כרוכים בהם, הם **יצרו תפישה חדשה לגמרי של ירושלים אידיאלית, על-זמנית ועל-גיאוגרפית, בהשפעת תיאורי המקדש של הנביא הכהן יחזקאל, שצייר את תבנית הבית השלישי**, בפרטי פרטים, בנבואות המסיימות את חזונו (פרקים מ-מח): המדגישות את היקף קדושתו: "זאת תורת הבית על ראש ההר כל גבולו סביב סביב קדש קדשים" (שם, מג יב); ותיאר בפירוט את **חזון המרכבה במקדש** השמימי (שם פרקים א, י), בשעה שחרב בית ראשון ומרכבת הכרובים נלקחה לבבל בידי נבוכדנצר. הנביא הכהן הגולה, תיאר בפירוט את **כוהני בית צדוק** המשרתים במקדש העתידי (שם, מ מו; מג יט; מד טו; מח יא) ואת חלוקת תריסר שערי עיר המקדש, הנקובים בשם תריסר שבטי ישראל (מח, לא-לד).

מגילות מדבר יהודה משקפות מכיוונים שונים תפישת עולם תקיפה ונחרצת, **הפוסלת מכל וכל את ירושלים החשמונאית**, שראשיה נקראו אנשי עוול ובני בליעל, **ופוסלת את המכהנים במקדש מימי יהונתן בן מתתיהו החשמונאי, משנת 152 לפני הספירה, ועד לאחרון החשמונאים, המלך מתתיהו אנטיוגונוס (37 לפני הספירה)**. **הכהנים לבית צדוק**, שבחוגיהם התחברו 'מגילת המקדש' ומגילת 'ירושלים החדשה', מגילת 'שירות עולת השבת', 'מגילת המזמורים', ו'מגילת משמרות הכהונה', 'המגילה החיצונית לבראשית', 'צוואת לוי', 'ספר היובלים' ו'ספר חנוך', מגילת 'מקצת מעשה התורה', 'דברי המאורות' ו'פשר חבקוק', קראו לעצמם 'בני אור', 'גורל אור' 'שומרי הברית' ולמנהיגם קראו 'מורה הצדק', ואילו לכוהני בית חשמונאי קראו בשם 'בני חושך', 'גורל חושך', ואנשי עוול ההולכים בשרירות ליבם, ולמנהיגם קראו 'הכהן הרשע'.

⁴ על כל אלה ראו: ר' אליאור, **זיכרון ונשייה: סודן של מגילות מדבר יהודה**, ירושלים ותל אביב: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד תשס"ט; על החיבורים הנזכרים ראו: א' קימרון, מהדיר, **מגילות מדבר יהודה החיבורים העבריים**, ירושלים יד בן צבי: א-ב, תש"ע-תשע"ג.

ירושלים האידיאלית של **כוהני בית צדוק** המודחים, מציגה את עיר הבחירה האלוהית מימי ספר בראשית, **כ'הר ציון טבור הארץ'**, **כ'מחנה הקודש'**, **כעיר הקודש'**, **כ'בית קודש'** ו**כ'עיר המקדש'** מאז תקופת ספר שמות בכלל, ומאז מעמד סיני, בפרט, כאמור בפרק הפתיחה של **ספר היובלים**, שבו מדבר אלוהים על הברית הנצחית בינו לבין עמו ומקדשו, ואחריו פונה **מלאך הפנים** למשה על הר סיני ואומר לו בשם אלוהים: "ובניתי את **מקדשי** בתוכם ושכנתי עמם והייתי להם לאלוהים והם יהיו לי לעם באמת ובצדק... ויאמר אל **מלאך הפנים** כתוב למשה מראשית הבריאה עד אשר יבנה **מקדשי** בתוכם לעולמי עולמים: ונראה ה' לעין כל וידעו כל כי אנכי ה' אלוהי ישראל ואב לכל בני יעקב ומלך **בהר ציון לעולמי עולמים** והייתה **ציון וירושלים קדשה**... עד אשר יברא **מקדש ה' בירושלים בהר ציון**" (ספר היובלים א, יז-כט).⁵

במגילת המקדש מצויים דברים דומים מאד הנאמרים בפי האל בגוף ראשון: "ורציתם והיו לי לעם ואנוכי אהיה להם לעולם ושכנתי אתמה לעולם ועד ואקדשה את **מקדשי** בכבודי אשר אשכין עליו את כבודי עד יום הברי[א]ה אשר אברא אני את **מקדשי** להכנינו לי כול הימים **כברית** אשר כרתי עם יעקוב **בבית אל**" (טור כט, שורות 10-7).⁶ מחברי המגילות, הכוהנים המודחים המכונים בשם 'זרע אהרון קדש קדשים' ו'הכוהנים לבית צדוק ואנשי בריתם', הדגישו את **בחירתה הקדומה של ירושלים ואת צביונה המיסטי המקודש החוצה את גבולות הזמן והמקום**: בעוד שבחומש בנוסח המסורה ירושלים אינה נזכרת כלל במפורש, והמקדש מתואר באופן כללי כשוכן ב"מקום אשר יבחר ה' אלהיך בו", שם מצויים "הכוהנים הלויים" (דברים י"ז ח'), הרי שהמסורת הכוהנית של המגילות מדייקת בזיהוי הגיאוגרפי הפיסי והמטאפיסי כאחד, המתייחס להבטחה אלוהית: "**ובניתי את מקדשי בתוכם ושכנתי עמם והייתי להם לאלוהים והם יהיו לי לעם באמת ובצדק**" (היובלים א יז). מסורת זו רואה את ירושלים כנבחרת מבריאית העולם ומשחר ההיסטוריה: כבר בראשית **ספר היובלים** שהתחבר בחוגים כוהניים במחצית המאה השנייה לפני הספירה, מצוינת הזיקה הכרונולוגית המשולשת בין בריאת העולם בראשית הזמן בזיקה **לגן עדן**; מתן תורה **בהר סיני**, ביובל הארבעים ותשע לבריאה, כפסגת ההתגלות האלוהית; ובניית המקדש על **הר ציון** ברגע מיסטי-אידיאלי, שבו בני עמו הנבחר של אלוהים מתוארים כמי ש: "בכל נפשם ילכו אחרי ואחרי כל מצוותי ועשו מצוותי והייתי להם לאב והם יהיו לי לבנים; ונקראו כולם בני אלוהים חיים" (היובלים, א, כד). אלוהים מכתוב למלאך הפנים על **הר סיני** "את כל הדברים אשר אודיעך היום בהר הזה מראשית ואחרית אשר יבאו בכל **חלוקת הימים** אשר בתורה ובעדות ובשבועותיהם והיובלות עד עולם, עד אשר ארד ושכנתי בתוכם לעולם ועד. ויאמר אל **מלאך הפנים** להכתיב למשה מראשית הבריאה עד היום אשר **יבנה מקדשי בתוכם לעולמי עולמים**: ויראה ה' לעיני כל וידעו כל כי אנכי אלוהי ישראל ואב לכל בני יעקב ומלך **בהר ציון לעולמי עולמים** והייתה **ציון וירושלים קודש**" (שם א, כד-כח).⁷ מלאך הפנים עושה את כל אשר צווה והסיפור מסתיים במשפט ארוך המתאר מציאות מושלמת שבמרכזו נאמר: עד אשר יברא מקדש ה' **בירושלים בהר ציון**" (יובלים א' כ"ט). דהיינו, **המקדש על הר ציון בירושלים נתפש כמושג מטא-היסטורי שעלה במחשבה**

⁵ עם הגהה על פי נוסח המגילות J..Vandrkam, Qumran Cave 4.VIII: Parabiblical Texts, Part 1 (DJD XIII), Oxford: Clarendon Press 1994, pp. 11-12

⁶ **מגילת המקדש**, מהדורת א' קימרון בתוך: הני"ל, **מגילות מדבר יהודה, החיבורים העבריים**, ירושלים: הוצאת יד בן צבי תש"ע, כרך א, עמ' 168.

⁷ המובאה לפי ספר היובלים מהמערה הרביעית 4Q216 מהדורת א' קימרון, **מגילות מדבר יהודה, החיבורים העבריים**, ירושלים: הוצאת יד יצחק בן צבי תשע"ג, כרך ב, עמ' 225.

האלוהית כבר מבריאת העולם, ותואר בפני מלאך הפנים כנושא החזון האלוהי של המציאות המושלמת, שעליו למסור למשה על **הר סיני**, בזיקה להר ציון ולירושלים. בפרק הפותח את **ספר היובלים**, נזכר **המקדש** בדבר אלוהים שלוש פעמים בקול דרמטי; **ציון** והר ציון נזכרים שלוש פעמים כמקום מלכות האל; **וירושלים** נזכרת פעמיים בפסוק הסיום של הפרק בזיקה לקדש ומקדש באופן שאיננו משתמע לשתי פנים.

קדושתו של **הר ציון** נזכרת דורות רבים לפני שמלאך הפנים מספר למשה על הר סיני את קורות ארבעים ותשעה היובלים שקדמו למעמד סיני. המקום נזכר כבר בימי **חנוך בן ירד שנלקח לגן עדן**, עליו מספר מלאך הפנים למשה, ומתאר לו את ארבעת המקומות המקודשים לה' בארץ ואת תכליתם, הקשורה בהבחנה הכוהנית המהותית בין **נצחיות החיים**, התלויה בחוק אלוהי, בקדושה וכפרה, התלויים **בשבועה ובברית** ובשמירת מחזורים שביעוניים של זמן אלוהי משבית ומקודש, הנשמרים בעבודת הקודש הכוהנית במקום מקודש, במקדש; לבין **מוות וכיליון**, הנובעים משיבוש סדרי הפולחן והפרת קדושת מחזורי הזמן האלוהי השביעוני, הכרוכים בחטאי החמס והעוול של 'ההולכים בשרירות לבם', הגורמים לטומאה וחורבן, הקשורים **בהפרת ברית** וחילול קודש:

"כי ארבעה מקומות בארץ לה' הם, **גן עדן** והר הבוקר (הר המזרח הוא הר הקטורת הנודע כ'הרי בשמים') בו, וההר אשר אתה עומד עליו היום **הר סיני**, והר ציון יתקדש **בבריאה חדשה לקדושת הארץ** על כן תקדש הארץ מכל חטאה ומכל טומאתה לדורות עולם.. (ספר היובלים ד, כו).

קדושתו של **הר ציון**, הר הקודש, מקום המקדש, בפרק א **בספר היובלים**, נקשרת בדורו של אברהם לכריתת הברית לאברהם ולזרעו עד עולם, הכרוכה **בעקדת יצחק**, שכן זו התרחשה לדברי ספר היובלים על **הר ציון** הקשור בפתחת הספר לקדושת הארץ: "וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחד נאחז ויבוא בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. ויקרא אברהם שם המקום ההוא **ראה יי** אשר ייאמר יי ראה **זה הר ציון**". (ספר היובלים יח, יב-יג).⁸

קדושתו המשולשת של **הר ציון** בספר היובלים, המאצילה על **קדושת המקדש וקדושת ירושלים עיר הבחירה האלוהית, את זיכרון הברית ומזבח העקדה**, מתעצמת במגילות מדבר יהודה המלמדות שדוד הביא את המשכן **לסלע ציון**, מקום מזבח העקדה, בהר עליו עומדת היום כיפת הסלע, מעל סלע הנודע במסורת היהודית כ'סלע ציון' וכ'אבן השתייה', הנודע במסורת המאוחרת **כהר הבית** ובמסורת הקדומה **כהר ציון**.⁹

בנבואת יהושע במגילות מדבר יהודה, בחיבור המכונה במחקר **אפוקריפון יהושע**, שבו מבאר יהושע באזני אלעזר הכהן בן אהרון הכהן מדוע לא כבש את ציון מידי האמורי היושב בה, ומתנבא על כיבושה בידי דוד בן ישי ועל בנין המקדש בידי בנו הקטן, שלמה, מוצג הקשר בין דוד בן ישי **לסלע ציון**, אליו הובא אוהל מועד בזמן מלכות דוד, ובין המקדש שנבנה בציון, על הר ציון, לבין כוהני בית צדוק, צאצאיו של אלעזר הכהן:

⁸ במקום שבו מזכיר ספר בראשית בסיפור העקדה את ארץ המוריה, כתוב בסיפור העקדה בנוסח המגילות: 'והעלהו לי לעולה על אחד ההרים הרמים אשר אומר לך'. א' קימרון, **מגילות מדבר יהודה, החיבורים העבריים**, (לעיל הערה 6), כרך ב, עמ' 217.

⁹ ראו: ר' אליאור, "והר ציון טבור הארץ", **ארץ ישראל: מחקרים בידיעת הארץ ועתיקותיה** [ספר טדי קולק], כרך כח, ירושלים תשס"ח, עמ' 1—13.

"לוא [נוכל לבוא] [לציון] להשכין שם את אהל מועד [עד קץ] העתים. כי הנה בן נולד לישי בן פרץ בן יהודה והוא ילכוד] את **סלע ציון** ויורש משם את [כל] האמורי מיר[אה פן יבהלוהו] לבנות [את] **הבית ליהוה אלוהי ישראל**, זהב וכסף [ונחשת יכין] ארזים וברושים יביא [מלבנון לבנותו ובנו הקטן] [הוא יבנו ובנכה] יכהן שם ראשון [מלפני אל] [מבני פינחס] [ואהרון] {ואותו [ירצה ויברכהו] [שוכן] [מעון מן השמים] כי ידיד יהוה] ישכון לבטח ו[ן] [כול] הימים עמו ישכון לעד. ועתה האמורי שם והכנעני בקרבנו יושב אשר החטיאוני אשר לוא דרשתי את] [מ]שפט ה[אורים] מאתך והשלוני והנה נתתיו עבד ע[בדים] לישראל] ועתה נשכינה את אהל מועד רחוק מן [האמורי [וישאון] אלעזר [ויושע] את אהל מועד מביית [אל לשלה]"¹⁰.

***

כמה עשרות שנים לפני שנכתב **ספר היובלים**, וקרוב לוודאי גם לפני שנכתב **אפוקריפון יהושע** שאין פרטים וודאיים לגבי מועד חיבורו, נכתב בראשית המאה השנייה לפני הספירה **ספר בן סירא**, בידי הכהן שמעון בן יהושע בן סירא, אשר כתב בימי הכהונה הגדולה לבית צדוק, בפרק נא, **במזמור הלל שהתחבר כתפילה בצבור שנאמרה במקדש**, על הקשר המשולש בין הבחירה האלוהית בעיר ובמקדש, לבין הבחירה בבית דוד, שרק לו שמורה המלוכה, והבחירה הנצחית בכוהנים בני צדוק - שרק להם הייתה שמורה הכהונה הגדולה, מימי צדוק בן אחיטוב, דור עשירי לאהרון הכהן (דברי הימים א ה כו-לד), ששירת בימי דוד ומשח את שלמה בנו למלך - ועד שנת 175 לפני הספירה, שבה הודח הכוהן האחרון לבית צדוק **חוניו בן שמעון** השני בידי אנטיוכוס אפיפאנס :

"הודו **לבונה עירו ומקדשו** כי לעולם חסדו; הודו למצמיח קרן **לבית דוד** כי לעולם חסדו; הודו לבוחר **בבני צדוק לכהן** כי לעולם חסדו... הודו לבוחר **בציון** כי לעולם חסדו... הללויה"¹¹.

הכהן המשורר, מחבר **ספר בן סירא**, מתאר בפרק כד, יא, בלשון שיר את **הזהות בין המקדש לבין ציון העיר האהובה**, שמה הנרדף של ירושלים. בשיר הכוהני החכמה אומרת :

"**במשכן קודש** לפניו שירתי, ובכן **בציון** התיצבתי :

בעיר **אהובה** כמוני נחתי, **ובירושלים** ממשלתי"¹².

¹⁰ הקטע הקרוי הוהדר לראשונה בידי אמיל פואש כמצוין להלן, ולאחרונה שב והוהדר בנוסח שונה בידי אלישע קימרון. הבאתי את נוסח קימרון בטקסט **[מגילות מדבר יהודה]**, ב [הערה 5 לעיל] עמ' 76 ובמקום אחד בסוגריים מסולסלים את נוסח פואש 4Q522, frag 9ii:3-9, in: E. Puech, *Qumran cave 4 XVIII* Textes Hebreux (DJD XXV), Oxford: Clarendon 1998, p.55 קרוב לוודאי שסלע ציון מן המגילות, הוא הסלע הענק על הר ציון המקראי, הידוע היום כהר הבית, עליו בנויה כיפת הסלע. השימוש בשם "הר ציון" לגבעה המזוהה בשם זה היום, השוכנת בדרום-מערב העיר העתיקה של ירושלים מחוץ לחומותיה, התחיל בתקופה הביזנטית, בזיקה לכנסייה הביזנטית "ציון הקדושה" שעמדה על פסגתו. נראה כי הבלבול בין הר ציון המקראי הנודע גם כהר הבית והר המוריה, לבין הר ציון מחוץ לחומות, נוצר עקב זיהוי שגוי של הנוצרים את מגדל דוד עם מצודת ציון הנזכרת בכתובים: "וַיִּלְכְּדוּ דָּוִד אֶת מִצְדַּת צִיּוֹן הַיָּא עִיר דָּוִד" (שמואל ב, ה, ז). השוו את דברי מר שמואל ברקוביץ, מומחה לענייני ירושלים והמקומות הקדושים, שאיננו מכיר את דברי המגילות: "קודש הקודשים" שלנו איננו במעבה ההר אלא הוא הסלע שבמרכז כיפת הסלע... (הארץ 23.2.14).

¹¹ **ספר בן סירא השלם**, מהדיר מ"צ סגל, ירושלים: מוסד ביאליק, תשל"ב, עמ' שנה -שנו. פרק נא, פסוקים כז-לג. סגל ציין שם, עמ' נו, שמזמור זה, המהלל את בני צדוק, היה נאמר כתפילה בציבור במקדש.

במגילת 'מקצת מעשה התורה' שנכתבה במחצית המאה השנייה לפני הספירה, אחרי הדחת חונו בן שמעון, ונמצאה בין מגילות קומראן, מתארים הכהנים לבית צדוק את הסדר האידיאלי שבו ירושלים ניצבת בראש סולם הקדושה: "כי ירושלים היא מחנה הקדש והיא המקום שבחר בו מכל שבטי ישראל כי ירושלים היא ראש מחנות ישראל"¹²

בחוגי הכהנים המודחים אשר בהם נכתבו מגילות מדבר יהודה, בתקופה שבה הכהנים בני צדוק הודחו מהכהונה הגדולה, שהייתה שמורה להם ורק להם על פי הסדר המקראי של הפולחן המקודש, והודחו מהנהגת עבודת הקודש במקדש במקום המקודש בירושלים הארצית, עבודה שהתנהלה על פי לוח השבתות הנצחי של הזמן המקודש המתחיל בחודש האביב (שמות יב ב), על פי לוח שמשי קבוע, לוח מחושב מראש של שנה שמשית בת 364 הימים ו52 השבתות, אותו הביא חנוך בן ירד משמים (חנוך א, פרקים עב-פב; ספר היובלים ד יז-יט), עליו נאמר במגילות: "חנוך בחרתה מבני אדם" - הדחה שהתחוללה מאז הכיבוש של המלך הסלווקי, אנטיוכוס אפיפאנס, בשנת 175 לפני הספירה, שכפה על כל ממלכתו את הלוח הירחי היווני המתחיל בסתיו; ובמשך כל התקופה החשמונאית, 152--133 לפני הספירה - היו מחברים כוהנים שונים שהפכו את ירושלים לעיר אוטופית דמיונית שכולה קודש בפרוזה ובשיר, בחוק ובחזון מיסטי.

ירושלים מוצגת כעיר בה שוכן מקדש ה', או כ"מחנה" שבו נוכח ה' ומשרה את שכנתו כאמור לעיל: "ירושלים היא ראש מחנות ישראל". מחברי המגילה התייחסו לירושלים ולבית המקדש כיחידה מקודשת אחת שאין להבחין בה בדרגות קדושה שונות - ירושלים כולה היא "מחנה ה'". מגילת המקדש שנמצאה בין מגילות מדבר יהודה, מכנה את ירושלים לעתים בשם "עיר הקודש והמקדש", ולעיתים היא קוראת לעיר כולה "המקדש". הביטויים "עיר הקודש והמקדש" או "מחנה ה'" מצויים בתיאורה האוטופי של ירושלים במגילת המקדש שבה אלוהים דובר בגוף ראשון ומנסח מחדש פרקים מהחומש עם הרחבות כוהניות מחמירות.¹³ המשמעות של חוסר ההבדלה במגילה בין המקדש עצמו לבין העיר ירושלים, היא שההרחקות ההלכתיות המופיעות במגילת המקדש, תקפות במידה שווה הן לגבי המקדש עצמו, הן לגבי העיר - שכן כל מה שאסור במקדש אסור גם בירושלים, ללא כל התחשבות בהשלכות המעשיות של איסורים אלה.¹⁴ המשמעות העיקרית הנגזרת מקדושתה של העיר, ההופכת כולה בממדיה הדמיוניים לקודש קדשים, היא ההתרחקות המוחלטת מכל טומאה, חטא ורשע, המוטלת על דיירי עיר הקודש, ההופכים כביכול למלאכים נטולי צרכים אנושיים, ואינם כפופים בתחומה לגבולות טומאה, המתחייבים באופן בלתי נמנע מחיי בני אנוש, שהם בני מוות הנשלטים על ידי צרכי גופם וגבולות יכולתו.

ירושלים מכונה 'בית קודש' ו'עיר המקדש' בברית דמשק ובמגילת המקדש, המקפידה מאד בטהרת הנכנסים ל'עירי' ול'מקדשי', כאמור בפי האל: "ולא תטמאו את העיר אשר אנכי משכן את שמי

¹² ראו הערה 1 לעיל

¹³ מגילת המקדש, בתוך מגילות מדבר יהודה - החיבורים העבריים, בעריכת א' קימרון, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים תש"ע, כרך א, עמ' 137-207. מהדורה קודמת הכוללת ביאור מקיף נערכה בידי יגאל ידין.

¹⁴ השוו לעמדה הפוכה של קדושה מדורגת בירושלים ובמקדש שבה נקטו חכמים שהבחינו בין מחנה ישראל, מחנה לוייה ומחנה שכינה, והבחינו ברמות שונות של קדושה שנגזרו מהן חובות הלכתיות להרחקת טמאים מסוגים שונים], מירושלים ומהמקדש: משנה, מסכת כלים, פרק א'; תוספתא, מסכת כלים (בבא קמא) פרק א.

ומקדשי בתוכה (מגילת המקדש, טור מז); 'וכל הבא אל בית ההשתחוות אל יבוא טמא...ולא ישביתו את העבודה כולה כי **בית קודש** הוא. אל ישכב איש עם אשה **בעיר המקדש** לטמא את עיר המקדש בנדתם'.¹⁵ ירושלים **במגילת המקדש ובברית דמשק** איננה מרחב גיאוגרפי והיסטורי הכפוף למגבלות המקום והזמן, אלא "**מחנה הקודש**", או המקום המקודש, שבו בחר האל לשכן את שמו לעד, המקום בו נפגשים השמיים והארץ, הקדושה והבריאה, הכוהנים והמלאכים. העיר הארצית-שאלוהים בחר לשכן את שמו בה, היא המרחב המקודש **ההטרוטופי**, מעבר לגבולות הזמן והמקום, הקובע את תבנית המקום המקודש, תבנית הזמן המקודש, תבנית הפולחן המקודש והזיכרון המקודש במרחב ריאלי-מיסטי אוטופי וממשי בעת ובעונה אחת בתודעתן של קהילות זיכרון שונות.

במגילת המקדש, מצוי צירוף נדיר הכולל מציאות מקודשת דמיונית, המתייחסת לעיר שכולה 'מחנה קודש' שבו שוכן האל, המחייבת הצבת גבולות של קדושה וטהרה מרחיקי לכת הנשמרים במקדש ובעיר הקודש, לצד פירוט הלכתי מוחשי המבאר את מכלול האיסורים המתחייבים מקדושה חמורה זו, המכוונת למניעת טומאה בעיר המקדש, החל באיסור קיום יחסי אישות בעיר (המטמאים את הלוקחים בהם חלק), וכלה באיסור הזדקקות לצרכים גופניים אנושיים הנוגעים בטומאה, כמו נידה והתפנות, מחלה ונכות, גידול בעלי חיים, וקבורה. המגילה פותחת בתיאור ה**ברית** הנכרתת בין האל לבין ישראל עמו, ממשיכה בציווי על בניית המקדש ובתיאור המקדש וכליו, עוברת לציוויים חמורים המתחייבים לכוהנים המשרתים בקודש, המופקדים על **מחזורי הקרבנות** במקדש המציינים, מזכירים ושומרים את **מחזורי הזמן המקודש הקבוע ומחושב מראש** של מועדי ה' מקראי קודש **במחזורי עולת התמיד, עולת השבת, עולת החודש ועולת המוספים**,

---

¹⁵¹⁵¹⁵ **ברית דמשק**, מהדורת א' קימרון, **מגילות מדבר יהודה: החיבורים העבריים**, א (לעיל הערה 12), עמ' 46. הכוהנים לבית צדוק ואנשי בריתם, מחברי מגילות מדבר יהודה, החילו את חוקי 'המחנה' הנזכר בתורה בדור המדבר בהקשרים שונים, בעניין הרחקת הטומאה ממחנה הקודש הקשור באוהל מועד (במדבר ה, א-ד; במדבר לא יט, כד דברים כג, י-יט), על 'עיר המקדש', כלומר על ירושלים כולה. יגאל ידין הצביע על כך כשפרסם את 'מגילת המקדש' לראשונה במהדורת ירושלים תשל"ז, והעיר שעמדה זו מנוגדת לפרשנות חז"ל, שבה צומצמה כידוע תחולת המונח 'מחנה', בנוגע להרחקת הטומאה, 'למחנה שכינה' ולעתים 'למחנה לוי', כלומר למקדש ולהר הבית בלבד.

הגדרה מפורשת של גבולות ה'מחנה' לפי שיטת בעלי המגילות, התגלתה רק עם פרסומה של 'מגילת מקצת מעשי התורה' בידי אלישע קימרון וג'ון סטראגנל בשנת 1994 בסדרת תגליות מדבר יהודה, שם אומרים הכוהנים: "**ואנחנו חושבים שהמקדש משכן אוהל מועד הוא וירושלים מחנה** היא וחוצה למחנה [הוא חוצה לירושלים] הוא מחנה עריהם...**כי ירושלים היא מחנה הקודש והיא המקום שבו מכל שבטי ישראל כי ירושלים היא ראש מחנות ישראל**" (ממ"ת ב 29-31; שם, ב 59-62). [קימרון DJD 10, הערה 1 לעיל, עמ' 48-50; 52-50].

את הפסוק 'אל ישכב איש עם אשה בעיר המקדש לטמא את עיר המקדש בנדתם', ברית דמשק יב 1-2 (מהדורת קימרון, עמ' 33), יש להבין על פי הטענה שבעלי המגילות החילו **על כל ירושלים את ההגדרה 'מחנה' או 'מחנה הקודש'**, להבדיל מתחום המקדש עצמו, שהוגדר כנראה כ'פתח אוהל מועד'. בעל מגילת 'מקצת מעשי התורה' מתפלמס עם התפיסה המצמצמת את המונח 'מחנה' (תפיסת חז"ל) ובעל 'מגילת המקדש' סבור כמו בעל 'מקצת מעשי התורה', כי בין האסורים בכניסה לעיר המקדש בשל טומאתם, נמנים גם "איש כי יהיה לו מקרה לילה ואיש כי ישכב עם אשתו שכבת זרע". ראו: ורד נעם, **מקומראן למהפכה התנאית: היבטים בתפיסת הטומאה**, ירושלים: יד בן צבי, תשי"ע).

בשנה בת 364 ימים ו52 שבתות, 12 חדשים ו18 ימי מועדים, וממשיכה בתיאור החוקים וההגבלות הקשורים בהתרתה של עיר הקודש והמקדש, ומסיימת בעיסוק בדיני מאכלות אסורים, ובדיני קדושת עם ישראל וקדושת ארץ ישראל. במגילה מצוירת דמותה האידיאלית של ירושלים עיר הקדש, ודמות המקדש האידיאלי השוכן בתוכה, לצד המצוות והתקנות המחמירות המגנות על מחנה הקודש בפני כל טומאה. כל אלה קשורים **למקום המקדש, לזמן המקדש ולפולחן המקדש של הכהנים והלויים בעיר המקדש.**

כאמור לעיל, נבואת הנביא יחזקאל בן בוזי **הכהן** הגולה, המצייר בחזונו בשמונת הפרקים האחרונים של ספרו את דמותה האוטופית של העיר ירושלים, עיר ענקית המוקפת חומה, שבה תריסר שערים, שבמרכזה מקדש קדש קדשים ענק ממדים, המצוי על 'הר קדשי', מקדש טהור בו משרתים רק **הכהנים בני צדוק** (יחזקאל מ"ד), היא שהייתה מקור השראה ל'כהנים בני צדוק ואנשי בריתם' שחיברו את **מגילת המקדש.**

בחירת ירושלים **כמקום מקדש**, נצחי, שבה בחר אלוהים לשכן את שמו, בזיקה לברית הנצחית עם שבט יהודה ובית דוד, וקדושת ירושלים, היא **ציון עיר הקודש, עיר המקדש, 'בית תפארתך'**, בזיקה ל**זמן מקדש**, הנשמר בידי משמרת הקודש של הכהנים והלויים, המופקדים על שמירת **ארבעת** המחזוריים הנצחיים המקודשים של עולת התמיד ועולת השבת, עולת החודש ועולת המוספים, השומרים כולם במחזוריות נצחית את מחזורי 52 השבתות מדי שבעה ימים ושבעת מועדי ה' שבבעת החודשים הראשונים של השנה, לצד מחזורי השמיטות והיובלים, בשנה בת 364 ימים ותריסר חודשים שווים בני 30 יום, שנוספים עליהם ארבעה ימים 'פגועים' במפגש בין ארבע תקופות השנה הפוגעות זו בזו ביום ה31 של החודש השלישי, השישי, התשיעי והשנים-עשר, לוח שהביא חנוך בן ירד השביעי בדורות האדם מהמלאכים (**היובלים** ד), שעל מחזוריו הקבועים השביעוניים, הרבעוניים והתריסריים, הנצחיים והמחושבים מראש, שעל פיהם הועלו קרבנות העולה במקדש, מושתתת הברית הנצחית בין האל לעמו.¹⁶ ברית זו שצירפה בין מקום מקדש, זמן מקדש, זיכרון מקדש ופולחן מקדש, נשמרה **במקדש על הר ציון** במחזורי הקרבנות ובמחזורי השירה הנלווים אליהם, שיוזכרו להלן, הבטיחה את נצחיותה של העיר, שמובטחים בה שלום עולמים וברכת קודש לשומרי הברית, כפי שיבואר בסמוך.

במקרא כאמור לעיל **הר ציון ומצודת ציון** וראשית תכנית בניית המקדש **בגורן ארונה** בהר ציון, קשורים **לדוד בן ישי**, הרועה המשורר כובש **סלע ציון** משבט יהודה. **מקום ארונה**, כידוע מן המסורת המקראית, הוא המקום אשר בו נגלה מלאך אלוהים בימי דוד כובש **'מצודת ציון היא עיר דוד'** (שמואל ב ה 7; דה"א יא 5), ובו נבנה מזבח העולה. זה המקום בו הוקם המקדש בימי שלמה (שמ"ב כד 18--25; דבה"א כא 18, כב 1), על פי תכניתו המפורטת של דוד עליה נאמר "ויתן דויד לשלמה בנו את תבנית האולם... ותבנית כל אשא היה ברוח עמו... **הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית**" (דבה"א כת, יא-יט) וזה המקום אשר דורות רבים קודם לכן ממנו נלקח חנוך בן ירד לשמים, על פי **ספר חנוך השני.**

עוד קשור דוד, יחד עם צדוק הכהן, בספר דברי הימים א כד, ג לחלוקת הכהונה לעשרים וארבע חלקי **משמרת הקודש**, המתוארת בפירוט **במגילת משמרות הכהנים** שנמצאה בין מגילות מדבר יהודה, המתארת את מחזורי עבודת הקודש לפי לוח השבתות השמשי שתואר בקצרה לעיל,

¹⁶ ראו ר' אליאור, **מקדש ומרכבה, כהנים ומלאכים היכל והיכלות במיסטיקה היהודית הקדומה**, ירושלים: מאגנס 2002.

ולשירת הקודש המצויה בספר שמואל ובתהלים. בטור החותם את **מגילת תהלים** שנמצאה בין מגילות מדבר יהודה, המכונה גם **מגילת המזמורים** (11QPS) נאמר במפורש שדוד, נעים זמירות ישראל, חיבר אלפי מזמורי תהלים, מלבד **שלוש מאות שישים וארבעה** שירים המיועדים לכוהנים **המשוררים לפני מזבח** בשעת העלאת עולת התמיד, **וחמישים ושתים** שירות הקשורות לקרבן עולת השבת שאותו מעלים הכוהנים במקדש. מספרים אלה קשורים ל**לוח השבתות השמשי בן 364 הימים 521 השבתות** המתחיל באביב (שמות יב ב), שבו החזיקו כוהני בית צדוק כותבי המגילות, כמפורט בראש **מגילת מקצת מעשי התורה**. כאמור לעיל, לפי המסורת הכוהנית, זה היה הלוח שהביא חנוך בן ירד משמים, וזה היה הלוח שנהג במקדש מימי דוד ושלמה ועד לימי בעלי המגילות. חלוקתו השירית, המתוארת במזמור המובא להלן, לארבע תקופות, שבכל אחת 91 ימים, שבכל אחת מהן 13 שבתות, שכולן עולות ל364 ימים 521 שבתות, וחלוקתו לארבע תקופות הנחלקות לתריסר חודשים בני 30 יום כל אחד, ביניהן מפרידים ארבעה ימים המכונים בשם פגועים, היא תשתית סדרי מחזורי פולחן הקורבנות במקדש.¹⁷

”ויהי **דויד בן ישי** חכם ואור כאור השמש

וסופר ונבון ותמים בכול דרכיו לפני אל ואנשים

ויתן לו יהוה רוח נבונה ואורה ויכתוב **תהלים** שלושת אלפים ושש מאות

ושיר לשורר לפני **המזבח על עולת התמיד** לכול יום ויום לכול ימי השנה

ארבעה ושישים ושלוש מאות

ולקרבן השבתות **שנים וחמישים שיר**

ולקרבן ראשי החודשים ולכול ימי המועדות וליום הכיפורים **שלושים שיר**

ויהי כול השיר אשר דבר **ששה וארבעים וארבע מאות**

ושיר לנגן על הפגועים **ארבעה**

ויהי הכול ארבעת אלפים וחמישים

כול אלה דבר בנבואה אשר נתן לו מלפני העליון.¹⁸

זהותו הייחודית של דוד כמשורר מתנבא שרוח אלוהים נחה עליו בירושלים, מתוארת במקרא: **”ואלה דברי דוד האחרונים נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על משיח אלהי יעקב ונעים זמרות ישראל. רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני”** (שמואל-ב כג 1--2). בספר שמואל שנמצא בקומראן נמצא

¹⁷ על הלוח ועל משמעותו ראו: ר' אליאור, **מקדש ומרכבה, כוהנים ומלאכים היכל והיכלות במיסטיקה היהודית, הקדומה** (לעיל הערה 16), עמ' 53-36.

¹⁸ 11QPs^a, Col. XXVII: 2-11, *The Psalm Scroll of Qumran Cave 11* (ed.), J. A. Sanders 1965. *[DJD, IV]*, 48, 92. החלוקה לשורות היא שלי (ר"א). דיון על מזמור זה ראו שם, 91--93.

שינוי נוסח מאלף בפסוק זה: "ואלה דברי דויד האחר[ונים] נאם דויד בן ישי ונאם הגבר הקים אל משיח [אלו]הי יעקב ונעים זמרות ישראל רוח יהוה דבר בי ומלתו על לשוני"¹⁹

מגילות מדבר יהודה, שכולן כאמור כתבי קודש, חלקן מזמן המקרא, חלקן מהמאות האחרונות לפני הספירה, הביאו לידיעתנו את קיומם של שירים רבים של דוד בן ישי, המשורר כובש מצודת ציון שהביא לסלע ציון את אוהל מועד כמובא לעיל בנבואת יהושע, שכן נמצאו ביניהן תפילות ותהילים לא מוכרים, ביניהם הקשורים אליו במישרין כבמגילת המזמורים, וכאלה שנקשרו בשמו בעקיפין בזיקה להדגשת המילה ציון שנקשרה בו. בין מגילות מדבר יהודה, נמצאה במגילת תהלים 11QP^s, טור כב, תהילה אקרוסטיכונית מרהיבה, המספרת בסדר אותיות האלף בית על שבחי ירושלים המכונה ציון, העיר שבה ישרור צדק עולמים, וחותרת ב-הללויה:

"אזכירך לברכה ציון

בכול מאודי אני אהבתיך, ברוך לעולמים זכרך

גדולה תקותך, ציון, ושלום ותוחלת ישועתך לבוא

דור ודור ידורו בך ודורות חסידים תפארתך

המתאווים ליום ישעך

וישישו ברוב כבודך

זיו כבודך יינקו, וברחובות תפארתך יעכסו

חסדי נביאיך תזכורי, ובמעשי חסידיך תתפארי

טהר חמס מגוד, שקר ועול נכרתו ממך

יגילו בניך בקרבך, וידידיך אליך נלוו

כמה קיוו לישועתך, ויתאבלו עליך תמיד

לוא תאבד תקותך, ציון, ולוא תשכח תוחלתך

מי זה אבד צדק, או מי זה מלט בעולו?

נבחן אדם כדרכו, איש כמעשיו ישתלם

סביב נכרתו צריך, ציון, ויתפזרו כול משנאיך

ערבה באף תשבחתך, ציון, מעלה לכול תבל

פעמים רבות אזכירך לברכה, בכול לבבי אברכך

צדק עולמים תשיגי וברכות נכבדים תקבלי

¹⁹ (Cross et al) Oxford : Clarendon, 2005 (DJD, XVII) 181] 23-25 :4Q51 Frags. 155-158

.Qumran Cave 4.XII: 1-2 Samuel

קחי חזון דובר עליך וחלומות נביאים תתבעך

רומי ורחבי, **ציון**

שבחי עליון פודך

תשמח נפשי בכבודך²⁰.

וכך מתוארת ירושלים, ציון עיר הקודש, מחנה הקודש, עיר השלום, מכלל יופי, שבה אלוהים הופיע, שבה בחר האל ובה שוכן בית תפארתו, במגילה אחרת ממגילות מדבר יהודה, מגילת **דברי המאורות**, המתארת את הצביון האידיאלי של הזמן והמקום שבהם ישררו השלום והשלווה, הצדק והאמת, שבהם תתגלה אהבת האל לעמו ולעירו, ובהם תתחדש בריתו הנצחית עם בית דוד ושבט יהודה, זו שנוכרה בפתיחת ספר היובלים שהובאה לעיל ונרמזה בנבואת יהושע:

”משכנכה [...] מנוחה בירושלים

העיר אשר בח[רתה] בה מכול הארץ

להיות שמכה שם לעולם

כיא אהבתה את ישראל מכול העמים

ותבחר **בשבט יאודה**

ובריתכה הקימותה **לדויד** להיות רועה נגיד על עמכה,

וישב על כסא ישראל לפניך כול הימים

וכול הגויים ראו את כבודכה

אשר נקדשתה בתוך עמכה ישראל

ולשמכה הגדול ויביאו מנחתם כסף וזהב ואבן יקרה

עם כול חמדת ארצם לכבד את עמכה

ואת **ציון עיר קודשכה** ובית תפארתכה

ואין שטן ופגע רע כי אם שלום וברכה

ויאכלו וישבעו וידשנו²¹.

כאמור לעיל **ירושלים העיר אשר בח[רתה] בה מכול הארץ, וציון עיר קדשכה**, הקשורות במסורות עתיקות במגילות, אינן נזכרות בחומש. העדרן אכן עשוי להתמיה, שכן במגילות מדבר יהודה קשורות השתיים בפרקים קדומים ומקודשים של ההיסטוריה המקראית העתיקה ובמסורות עלומות שרק חלקן הגיע לדינו: **נח קשור ב'הר ציון טבור הארץ'**, **אברהם קשור ב'הר ציון**

²⁰ *מגילת המזמורים* ממדבר יהודה, (ed.) J. A. Sanders, *The Psalms Scroll of Qumran, DJD IV*, P. 43 (18 הערה 18); לדיון ולספרות קודמת על מזמור זה, ראו: מ' קיסטר, 'ירושלים והמקדש

בקומראן', בתוך: הני"ל, עורך, *מגילות קומראן מבוואות ומחקרים*, כרך ב, ירושלים תשע"ג, עמ' 478-482.

²¹ *Divre Hameorot 4Q504*, in M. Baillet, *Qumrân grotte 4.III (4Q482-4Q520)* (DJD VII); (Oxford: Clarendon, 1982, pp. 13-16)

ומלכיצדק מלך שלם היא ירושלים ככתוב במפורש במגילה החיצונית לבראשית, קשור במקום ארונה, בירושלים ובהר ציון. בספר היובלים, המספר מחדש את ספר בראשית בהדגש על מסורות כוהניות, מסופר על נח בן למך השמח בנחלה שנפלה לבנו המבורך שם, המכונה במסורות מאוחרות בביטוי 'שם הוא מלכיצדק'.²²

"וישמח נח כי יצא החלק הזה לשם ולבניו ויזכור את דברו אשר אמר בפיו בנבואה לאמור ברוך ה' אלהי שם וישכן ה' באהלי שם: וידע כי גן עדן קדש קדשים ומשכן ה' הוא והר סיני תוך המדבר והר ציון תוך טבור הארץ שלשתם זה מול זה לקדושה נבראו (ספר היובלים ה, יח – יט)

משמעות הרעיון "כי גן עדן קודש קדשים ומשכן ה' הוא, והר סיני תוך המדבר, והר ציון תוך טבור הארץ- שלשתם זה מול זה לקדושה נבראו" (לעיל), היא שירושלים, שבמרכזה "הר ציון", יושבת במרכזו של העולם - "טבור הארץ"-, מושג שנוכח לראשונה בספר חנוך א שנמצא בין מגילות מדבר יהודה ומיוחס למאות השלישית והשנייה לפני הספירה, המתאר את מסעו השמימי של חנוך בן ירד בחלום התגלות שבו ראה את גן עדן ואת המקום שבו תבנה ירושלים: "ואלך משם אל טבור הארץ וארא מקום מבורך נטוע ובו עצים [...] ושם ראיתי הר קדוש ומתחת להר לצד מזרח מים והנחל לצד דרום" (חנוך א כו א-ב). המושגים 'טבור הארץ' ו'הר גבוה מאד' שבים ונוכחים בחיבור יהודי-הלניסטי מהמאה השנייה לפני הספירה, הנודע בשם איגרת אריסטיאס, המספר על תרגום השבעים ומספר בפרק פג על מראה העיניים שנגלה למחבר יוני ששמו אריסטיאס, שביקר בבית המקדש בירושלים: "ראינו את העיר היושבת בטבור כל הארץ על הר גבוה מאד, על ראש ההר נבנה המקדש בהדר".²³ ירושלים הנמצאת על הר גבוה מתוארת כיטבור הארץ, גם בדבריו של הכהן יוסף בן מתתיהו, המתאר בשלהי המאה הראשונה לספירה את ארץ יהודה לקוראיו בני רומא, שהחריבו את המקדש בשנת 70 לספירה: "ולרחבה ארץ יהודה משתרעת מנהר הירדן עד יפו ובין שני הגבולים בתוך מקום העיר ירושלים. על כן קראו לה רבים בצדק בשם טבור הארץ" (ספר ג, ג ה).²⁴ ירושלים הנמצאת בארץ יהודה לדברי יוסף בן מתתיהו, היא נחלתם הנצחית של בני שם, לדברי ספר היובלים, המציין שנחלתם, שהר ציון טבור הארץ במרכזה, נגזלה שלא כדין בידי בני כנען, אותם כזכור קילל נח בספר בראשית ט, כה בעקבות חטא עריות בו חטא חם אבי כנען: "ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, ואותם הזכיר יהושע לגנאי בחזונו שצוטט לעיל כיושבי הארץ, "ועתה האמורי שם והכנעני בקרבנו יושב אשר החטיאוני" - למרות שהארץ נבחרה והוקדשה זה מכבר, משחר ההיסטוריה, מהדור האחד עשר לדורות האדם, הדור שאחרי המבול, כנחלה גאוגרפית-אלוהית ליורשיו של שם, אותו כזכור ברוך נח כשקילל את כנען: "ויאמר ברוך ה' אלוהי שם ויהי כנען עבד למו" (שם, ט, כו).

אברהם, מצאצאיו של שם, שלמד את השפה העברית מפי מלאך הפנים, לדברי ספר היובלים יב כד-כז ונחל ממנו את ספרי חנוך בן ירד וספרי נינו שם, פגש במלכי-צדק מלך שלם כהן לאל עליון וכהן לעולם, עליו נאמר במסורת חז"ל 'שם הוא מלכי-צדק'. במסורת המגילות נאמר על מלכי-צדק שהוא יתגלה על הר ציון כמתואר בנבואת ישעיה נב ובמגילת מלכיצדק. כאמור לעיל, קדושה יתרה

²² תרגום יונתן על הפסוק בבראשית יד יח על מלכיצדק: ומלְכָא צְדִיקָא הוא שם בְּר נח מְלְכָא דִירוּשְׁלָם; ישאומרים כי מלכי צדק הוא שם בן נח. ראו: בבלי, נדרים לב ע"ב

²³ אגרת אריסטיאס, א"ש הרטום, הספרים החיצונים, ספורים ודברי חכמה, תל אביב תשכ"ט, עמ' 32.

²⁴ יוסף בן מתתיהו, תולדות מלחמת היהודים, (מהדורת שמחוני), תל אביב: מסדה תרפ"ג, עמ' 197.

נוספה להר ציון בימי אברהם כורת ברית בין הבתרים, שכן בסיפור העקדה המסופר בפירוט בנוסח **ספר היובלים** בפרק י"ח, נאמר בסוף הסיפור שהעקדה התרחשה **בהר ציון**: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ראה ה' אשר יאמר ה' **ראה וזה הר ציון**" (י"ח, ג); לצד הר ציון המקודש נזכר **גן העדן** השמימי, שם יושב **חנוך בן ירד**, שהביא את לוח השבתות השמשי הנצחי שלמד מהמלאכים (**ספר חנוך א** פרקים עב-עב), שמתחיל כאמור בחודש האביב (שמות יב ב). חנוך "נלקח לשמים בחודש ניסן באחד לחודש", **מ'מקום ארונה'** ביום בו מתחילה השנה השמשית, ככתוב בספר **חנוך ב** פרקים טז, יח], שם בנו **מתושלח** הקים **מזבח** ושם נינו **מלכי-צדק בן ניר**, אחיו של נח, שנלקח לגן עדן **ממקום ארונה** בהר ציון, יכהן בעתיד ככהן ומלך: "**ומלכי-צדק** ההוא יהיה כהן ומלך **במקום ארונה**, לאמור **בטבור הארץ (חנוך ב, פרק כג, מה)**; ²⁵ לצדם של שני מקומות קדושים אלה שזכרו במובאה דלעיל מספר היובלים, נזכר **הר סיני**, שעליו קיבל **משה** בן עמרם בן קהת בן לוי, את לוחות הברית, ביום ראשון, ט"ו בחודש השלישי, מועד חג השבועות והבריתות, במחצית חודש סיון, שבע שבתות אחרי מועד הנף העומר ביום ראשון ממחרת השבת, ב-כ"ו החודש ניסן, כיסוד הברית הנצחית בין אלוהים לבני ישראל, לדברי פרק הפתיחה של **ספר היובלים**.

מזמור עתיק בספר תהלים מציין במשפטי מקבילות את הקשר בין **שלם** הנזכרת בסיפור אברהם ומלכי-צדק **לציון** הקשורה באברהם בסיפור העקדה, בנוסח ספר היובלים:

"ויהי **בשלם** סוכו ומעונתו **בציון**" (תהלים עו ג), אולם רק בנוסח **המגילה החיצונית לספר בראשית**, טור 22, כתוב במפורש "**שלם היא ירושלם**", בסיפור המתאר את אברהם ההולך לירושלים כדי לתת מעשר ל**מלכי-צדק מלך שלם** והוא כהן **לאל עליון**. מיקום הסיפור על **מלכי-צדק מלך שלם** ... והוא כהן **לאל עליון** בספר בראשית יד נחשב כתמוה בעיני המפרשים, משום שאין לו רקע או המשך ואיננו הולם את הקשר הסיפור. התעלומה בדבר הקשר הסיפור הופכת לקשה עוד יותר כאשר מצטרף אליה אזכור נוסף של מלכי-צדק במזמור תהלים המיוחס לדוד, הכולל תיאור נקמה באויבים, שם נזכר פסוק סתום המייחס למלכי-צדק קשר לציון וקשר לכהונה ולנצחיות: "מטה עזך ישלח **יהוה מציון**... נשבע **יהוה** ולא ינחם אתה **כהן לעולם** על דברתי **מלכי-צדק**" (קי, ב-ד).

בסוף **מגילת מלכי-צדק** שנמצאה בקומראן, המצרפת בין מלכיצדק **מלך שלם** כהן לאל עליון, מבראשית יד ובין **הכהן לעולם** מלכי-צדק מתהילים קי, לבין עדת **בני הצדק**, כותבי המגילות, שומרי הברית, ובין נבואת הנקם בתהילים לנבואת הנחמה של ישעיהו בפרק נב, נזכר הקשר בין **מלכיצדק כהן בעדת אל'**, למלכותו **בציון**, היא ירושלים, בזיקה ליום הנקמה, ליום השלום, ולמועד הגאולה בזמן יובל היובלים, עליו נאמר 'והעברתמה שופר בכול ארץ':

"**למלכי צדק** ולצבאיו עם קדושי אל לממשלת משפט כאשר כתוב עליו בשירי דויד אשר אמר אלוהים נצב בעדת אל בקורב אלוהים ישפוט...[...]. **ומלכי צדק** יקום נקם משפטי אל וביום ההוא יצילמה מיד בליעל...[...]. ובעזרו כל אלי הצדק...[...]. הוא **יום השלום** אשר אמר ביד ישעיה הנביא אשר אמר מה נאוו על הרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר **לציון** מלך אלהיך...[...]. כאשר כתוב עליו אומר **לציון מלך אלהיך ציון**, היאה עדת כול **בני הצדק** המה **מקימי**

²⁵ מסורת עתיקה על מלכי צדק מובאת אצל יוסף בן מתתיהו, **תולדות מלחמת היהודים**, ו א, עמ' 371 (לעיל הערה 24)

הברית הסרים מלכת בדרך העם ואלוהיך הוא מלכי-צדק אשר יצילמה מיד בליעל ואשר אמר והעברתמה שופר בכול ארץ".²⁶

במגילת מלכי-צדק קשור מלכי-צדק מלך שלם, הכהן המשיח, לנקמה, לגאולה, לנבואת הנחמה מספר ישעיה נב ולגאולת העבדים ביום הכיפורים במועדי הדרור, ולציון, היא העדה הפורשת שסרה מדרך העם החוטא, לבד מהיות שמה שם עיר הקודש והמקדש. לא כל הפרטים מחוורים במגילה המקוטעת, שרב בה הסתום על הנגלה, שכן נפרצים בה הגבולות בין אל, מלאך, כהן ילוד אישה שהופך לכהן לעולם. כאלה הם פני הדברים גם במסורת מלכי-צדק בן ניר הכהן בספר חנוך השני (חנוך ב פרקים כב-ג). מלכי-צדק בנו של ניר הכהן בן נח בן למך בן מתושלח בן חנוך, שלמד את דיני הכהונה ב'מקום ארונה' מסבו, מתושלח בן חנוך (שם כב, ה-לא), היה כהן עליון שנוגד בלידה על טבעית וחותרם הכהונה על לבו, ככתוב בספר חנוך השני (שם, כג כ-כו), שנלקח לגן עדן בדור המבול בידי מיכאל ראש המלאכים וזכה לחיי נצח כדי לשמור את מסורת הכהונה (שם כג לו). מלכי-צדק זה, הפטור מגבולות הזמן והמקום שכל בן אנוש אחר כפוף להם, מלבד אב סבו חנוך בן ירד, הוא זה שעליו נאמר באחד מגלגוליו: "ומלכי-צדק ההוא יהיה כהן ומלך במקום ארונה לאמור בטבור הארץ..". (שם כג, מה), והוא זה שהנחיל מסורת כוהנית זו לאברהם, בפגישתם ב"שלם היא ירושלים", ככתוב במגילה החיצונית לבראשית. 'כהן לעולם' זה הפך במסורת מגילת מלכי-צדק למשיח נצחי נוקם, משחרר וגואל. כאמור, בפרשת מלכי-צדק רב הסתום על הנגלה, אולם דבר אחד ברור לחלוטין: במסורות עתיקות מהמאה הראשונה לספירה, המתועדות בכתבי יוסף בן מתתיהו ובברית החדשה ובספר חנוך השני, נשמרו מסורות יוצאות דופן על מלכי צדק בזיקה לירושלים ולכהונה, ובמסורת הכוהנית הקודמת להן, במגילות מדבר יהודה, שכולן כתבי קודש מהמאות שלפני הספירה, נשמרה מסורת עשירה הקושרת בין הכהן מלכי-צדק, מלך שלם 'כהן לעולם', לבין עדת בני הצדק, מקימי הברית, 'הכוהנים לבית צדוק ואנשי בריתם', הרואים בציון, היא עיר דוד, היא ירושלים, עירו של מלכי-צדק מלך שלם כהן לאל עליון, את המקום המקודש, מקום הכרובים (אותם ראה לראשונה חנוך בן ירד בחזון מרכבה מופלא כמתואר בספר חנוך א, פרק יד) בקודש הקודשים במקדש, מחוץ הקדושה הנצחית ורציפות החיים, שלמוות אין שליטה עליו, מקום שבו נשמר הזמן המקודש, המבטיח את נצחיות מועדי הדרור, את הדעת, האמת והצדק, החירות, השוויון, הברכה והשלום, מקום שבו נשמרו לוחות הברית והמגילות שכתבי קודש ששמרו את הזיכרון המקודש, את החוק והפולחן, את הסיפור והמיתוס, היו כתובים עליהם. הר ציון נקשר בזיכרון הנבואי והכוהני כמבטיח את המעבר בהיסטוריה קדושה, ידועה מראש, של עם נבחר, שכשל והפר ברית והלך בשרירות לבו וראה בחורבן עירו ומקדשו, היסטוריה של מעבר מחורבן וגלות לגאולה וחירות, המובטחת בברית עולם, הנשמרת במחזורי שבתות ושבעת מועדי ה', שמיטות ויובלים מקודשים המכונים 'מועדי דרור', שבהם היהודי בן-החורין ששחרר מכבלי השעבוד בידי האל, מוותר על ריבונותו בסדר שביעוני עולה, שכולו 'מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדים' (ויקרא כג), מועדים המנציחים את הפולחן המקודש ואת זיכרון הבריתות המקודשות בידי הכהנים 'זרע אהרון קודש קדשים', שומרי משמרת הקודש במקדש על הר ציון, או בבן דמותו השמימי בגן עדן, ונקשרים לבואו של הגואל מלכי-צדק ולגאולה צפויה מראש, המובטחת במחזור השמיטות ויובלים, במגילת מלכי-צדק.

11Q13, *Qumran Cave 11.II: (11Q2-18, 11Q20-31) (DJD XXIII)*, (eds.) F. Garcia ²⁶ Martinez, A. Tigchelaar & A. Van der Woude et.al.; Oxford: Clarendon, 1998, pp. 225.

עולם כוהני-מיסטי זה, שהתמקד ב'הר ציון טבור הארץ' ו'בירושלים טבור הארץ', בעיר המקדש שבה בחר אלוהים לשבתו, שנקשרו ב'מקום ארונה' ו'בירושלים היא מחנה הקדש', והושתת על ברית עולם של שלום, חירות וצדק, דעת חוק ומועד - ברית שנשמרה על ידי ספירה שביעונית של לוח מועדי דרוור, ועל מקדש שמשרתת בו משמרת הקודש בת עשרים וארבע המשמרות במחזוריות נצחית של 52 שבתות, שבעה מועדים, שמיטות ויובלים, ועל מסורות הקושרות כוהנים ומלאכים וספרים כתובים, מימי חנוך, מתושלח, נח, ניר ומלכיצדק, שם ואברהם, ועד לוי, אהרון, צדוק וממשיכיהם, הכוהנים לבית צדוק - נדחק ברובו הגדול, אחרי חורבן המקדש בשנת 70 לספירה, לתהום הנשייה של הספרות החיצונית, אותה חכמים, מכווני הסדר החדש אחרי חורבן הבית, אסרו לקרוא באיום שלילת מקום מובטח בעולם הבא (סנהדרין י).

עוד נשכח עולם כוהני מקודש זה במעמקי השכחה והנשייה של המגילות הגנוזות, אותן חכמים רצו להשכיח אחרי חורבן המקדש וחורבן ירושלים, בשעה שעלתה הגמוניה חדשה שחוללה מהפכה גמורה, כאשר אסרה על המשך הכתיבה המקודשת בהשראה מלאכית, מחקה את מושג הברית ושושלת הכהונה הגדולה, מחקה את מסורת לוח השבתות השמשי ואת מסורת המקדש על הר ציון בירושלים עיר הקודש, ועיצבה מחדש את הזיכרון. חכמים יצרו מציאות תרבותית דתית חדשה בעולם שלא היה בו מקדש ולא הייתה בו כהונה משרתת, לא הייתה בו גישה להר ציון, הוא הר הבית שנחרב, לא היו בו עוד סמלי ריבונות יהודית ולא הייתה בו כניסה לירושלים. הם החלו במחיקת המושג הכוהני המרכזי, **ברית**, בהוראת 'ברית עולם', מלשון חכמים ברבדיה הראשונים, והמשיכו במחיקת **עולם המלאכים ומסורת חנוך**, ואכן אלה אינם מתועדים כלל במשנה ובתוספתא, וסיימו בהחלפת **הלוח הכוהני השמשי** - הקבוע והמחושב מראש, שנקשר במלאכים מראשיתו בימי חנוך בן ירד, לוח שהחל **באביב**, בחודש ניסן, מועד חג החירות - **בלוח ירחי משתנה** שהחל בסתיו, בחודש השביעי, שכולו התבסס על תצפית אנושית ועל ריבונות אנושית כמתועד במשנה ראש השנה. עוד אסרו חכמים על המשך הנבואה ועל כתיבה בהשראה נבואית, חתמו את כ"ד ספרי המקרא, והפכו כל ספר מקודש שלא נכלל בו לספר חיצוני. חכמים הפכו כל ספר שעסק במלאכים, בכוהנים, בבריתות ובמזבחות, במקדש על הר ציון ובהיסטוריה של חנוך, מתושלח, נח ומלכיצדק, עמרם, קהת ולוי, אבות הכהונה הגדולה, ובהיסטוריה של לוח השבתות השמשי ויישומו בידי כ"ד משמרות הכהונה במחזורי העולה והקרבנות במקדש ובסדר מחזורי השירה שנלוו אליהם, **לספרים חיצוניים אסורים**, ומחקו כל חיבור ליטורגי, היסטורי או חוקי, שהזכיר את הלוח העתיק בן 364 הימים שהביא חנוך בן ירד מהמלאכים. כך הפכו את מגילת 'מקצת מעשי התורה', את ספר חנוך, ספר היובלים, מגילת המקדש, שירות עולת השבת שכולם ספרי קודש המזכירים את לוח השבתות השמשי בן 364 הימים 521 השבתות המתוארכות דרך קבע, **לספרים חיצוניים** שנאסרו בקריאה. הם קראו ל'כוהנים מבית צדוק ואנשי בריתם', ששרתו בקודש אלף שנה והעלו את ציון וירושלים על ראש שמחתם כשאמרו במגילת מקצת מעשי התורה: **"כי ירושלים היא מחנה הקדש והיא המקום שבחר בו מכל שבטי ישראל"** - בשם הגנאי **'צדוקים'**, והחליפו את **'הר ציון טבור הארץ'** - המקודש במסורת המקראית שבה הוא נזכר מאות פעמים, והמקודש במסורת הכוהנית כמקום בו 'ה' ראה' הוא מקום העקדה **בספר היובלים**, ומקום עליית חנוך לשמים בספר חנוך השני - **בהר המוריה**, שזוכר פעם אחת בלבד בכל המקרא (דברי הימים ב ג), ונוצר כאתר מקודש רק במסורת החלופית של החכמים המפרשים, שנודעו בראשיתם כפרושים, משעה שנבחר כמקום העקדה ומקום המקדש בידי חכמים. עובדה מעניינת היא שארץ **המוריה** מבראשית אינה נזכרת בתרגום השבעים או בספר היובלים בסיפור העקדה, שם היא נקראת **הארץ הגבוהה או הארץ הרמה**. חכמים העבירו

את מועד העקדה מפסח על **הר ציון**, כאמור במפורש בספר היובלים, לראש השנה, על **הר המוריה**, חג שאינו נזכר בין מועדי ה' בשם זה, שכן הוא חודש בידי חכמים אחרי החורבן, ונזכר לראשונה רק במשנה ראש השנה. קרוב לוודאי שרוח זו של חכמים, שרצו להשכיח את המסורת הכהונית של בית צדוק אחרי חורבן בית שני, היא שהשפיעה על **עבודת העריכה של נוסח המסורה של החומש, שירושלים והר ציון והמקדש אינם נזכרים בו אף פעם.**

דוגמה מאלפת לזיכרונות הכהוניים העתיקים אותם בחרו חכמים להשכיח, נמצא **בצוואת לוי**, חיבור **מצוואות השבטים** המיוחס למאה השנייה לפני הספירה, שנמצא בחלקו במגילות מדבר יהודה. שם מתאר **לוי בן יעקב**, מייסד הכהונה בדור בני יעקב, שנמשח לכהונה בידי המלאכים, על פי **ספר היובלים** פרקים ל-לב, ועל פי **צוואות השבטים**, את מקור הקשר העתיק בין המקדש לירושלים ובין מסורת חנוך, ואומר: "כי הבית אשר בו יבחר אלוהים **ירושלים** יקרא, ככתוב בספר **חנוך הצדיק**".²⁷

ניסיון חייהם של '**בני אור**' הכהונים בני **צדוק שומרי הברית**, בתקופה שבה שלטו בירושלים הכהונים המתיוונים ו**כונהני בית חשמונאי המכונים 'בני חושך'**, כל אלה כיהנו במקדש על פי **לוח ירחי** משובש בין השנים 137-175 לפני הספירה, מתואר בלשון נוקבת במגילות המתארות תקופה זו במשפט חסר התקדים: "**ויתקרע ישראל בדור ההוא להילחם איש ברעהו על התורה ועל הברית**" (דברי ירמיהו, קטע 3 שורות 51-50).²⁸ בפלג אשר ממנו נקרעו, כדי להילחם על התורה ועל הברית, היו אלה אשר: "**הפרו את הברית** אשר כרתי עם אברהם ועם יצחק ועם יעקוב"..." בשוב כהני ירושלים לעבוד אלוהים אחרים ולעשות כתועבות הגויים".²⁹ החוטאים שנקראו '**מרשיעי ברית**' ו'**בני חושך**', היו הכהונים החוטאים בירושלים, שהפכה מ'קריית מלך רבי' ו'**מציון מכלל יופי** אלוהים הופיע' (תהלים ג ב) ל'**קריית חמס**', אלה הבוגדים בדברי 'מורה הצדקה', ההולכים בשרירות לבם, בהנהגת הכהן הרשע המתואר ב**פשר חבקוק במלים בוטות**: "אשר יעזוב אל ויבגוד בחוקים בעבור הון" (ח, 11-8). כהן זה פעל בירושלים, שהפכה ממקום קדוש למקום מחולל וטמא: "קריה וחמס ארץ פשרו הקריה היא ירושלים אשר פעל בה הכהן הרשע מעשי תועבות ויטמא את מקדש אל, וחמס ארץ המה הרי יהודה אשר גזל הון אביונים" (שם, יא 10-7). כאמור, הדברים מוסבים על ירושלים המתיוונת ועל ירושלים החשמונאית שהפכה לעיר חמס, שבה כוהן הרשע שטמא את המקדש רדף את כוהן הצדק שהודח ממנו, כמפורט ב**פשר חבקוק ובפשר נחום**, ומתנכל ל'אנשי האמת עושי התורה', המפללים **במגילת מלחמת בני אור בבני חושך** לתבוסת 'בני חושך' ולניצחונם של 'בני אור ולמימוש תוחלתם ותקוותם לגבי עתידה של עיר הקודש היא עיר הצדק והשלום.

נסיים בדברי הנחמה, התקווה והשמחה, במגילת **מלחמת בני אור בבני חושך**, הקושרים בין העבר לעתיד ומחברים בין ניסיון חייהם של דורות שונים שהיו מאוחדים בתקוותם ובכיסופיהם לראות

²⁷ צוואת לוי י, ה, **הספרים החיצוניים**, כרך א', בעריכת א' כהנא, הוצאת מקורות, תל אביב תרצ"ז, עמ' קסה.

²⁸ ראו: **דברי ירמיהו**, בתוך: א' קימרון, **מגילות מדבר יהודה: החיבורים העבריים**, ב, עמ' 99.

²⁹ שם, עמ' 98.

בשיבת ציון, בשמחת ציון וברינת ירושלים. התקווה מצויה בדברי השיר הפותח בשורות חוצות גבולות:

"ואתה אל נורא בכבוד מלכותה

ועדת קדושיכה בתוכנו לעזר עולמים...

כי קדוש אדוני מלך הכבוד אתנו עם קדושים

גבורים וצבא מלאכים בפקודינו".

וחותם במשפט התקווה של בעלי המגילות, 'בני אור', המייחלים לניצחון הדעת, האמת והצדק, החירות, השוויון, הקדושה, החוק והשלום, בציון הנצחית, נשקפת בשורות שיר קצרות:

"ציון שמחי מאדה

והופיעי ברנות ירושלים

והגלנה כול ערי יהודה".³⁰

דמותה הנכספת של ירושלים עיר הקודש, נשמרה בזיכרונות שונים עתיקי ימים, שעברו במסורות עתיקות מקודשות בלשון הקודש ובתרגומים, ונכתבו בידי יהודים בני דורות שונים, שחיו בקהילות זיכרון שונות שהחזיקו בכתבי קודש שונים בלשון הקודש. כל אלה זכרו את עיר הקודש שנולדה והתפתחה, שכחה וזכרה, נבנתה ונחרבה בין היסטוריה למטא-היסטוריה, בין אלוהים ומלאכי קודש לכוהנים ונביאים, לסופרים ומשוררים עתיקי ימים. עיר שרבים היו אוהביה ומשורריה, נביאיה וכוהניה, סופריה וכותבי קורותיה, שקראו לה 'טבור הארץ' ו'הר קדש', 'מחנה קודש' ו'עיר אלוהינו', 'משוש תבלי' ו'מכלל יופי', וספרו וזמרו עליה בין חזון למציאות לאורך הדורות. נחתום את הדיון בקורותיה של העיר שהתקדשה בידי אלוהים בראשית ההיסטוריה ונבחרה כעיר הנצח, עיר שספרות קודש מופלאה ושירת קודש שאין דומה לה, נוצרו בה בלשון הקודש במשך אלפי דורות, עיר שמשורריה הלויים הנלהבים והאוהבים כתבו עליה לפני כשלושת אלפים שנה:

"גְדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ, הֵר-קִדְשׁוֹ. יִפֶּה נוֹף מְשׁוֹשׁ כָּל-הָאָרֶץ: הֵר-צִיּוֹן יִרְפָּתֵי צִפּוֹן;

קִרְיַת מֶלֶךְ רַב... יִשְׁמַח הֵר צִיּוֹן תִּגְלַגֵּה בְּנוֹת יְהוּדָה: לְמַעַן, מִשְׁפָּטֶיךָ. סִבּו צִיּוֹן, וְהִקִּיפוּהָ; ...

לְמַעַן תִּסְפְּרוּ, לְדוֹר אַחֲרָיו. כִּי זֶה, אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ--לְעוֹלָם וָעֶד. (תהלים מח).

³⁰ מגילת מלחמת בני אור בבני חושך, טור טז, שורות 6-7, 12, מהדורת י" ידן, ירושלים: מוסד ביאליק

1955, עמ' 328-330. השוו': גילי מאד בת ציון הרעיע בת ירושלים' (זכריה ט ט) והשוו': 'ישמח הר ציון

תגלנה בנות יהודה' (תהלים מח, יב).

ירושלים, שבה 'הר ציון אשר אהב' אלוהים, הייתה עיר שנכבשה כידוע ונחרבה פעמים רבות בשל חטאי מנהיגיה ויושביה בתקופה המקראית ובשלהי העת העתיקה, ונכבשה ונחרבה בשל תמורות בנסיבות פוליטיות ויחסי כוח משתנים בעולם העתיק ובימי הביניים, אך תמיד הייתה מקור השראה לרעיונות נאצלים, לסיפורים ולחוקים, לשירה ותפילה, לחזון ואגדה, ותמיד הייתה מוקד לתקוות ולכיסופים, לזיכרון ולגעגועים, ולהשראה יוצרת בין נגלה לנעלם, ובין הנזכר לנחלם, לאורך אלפי שנים. ירושלים נקשרה בהרס, כיבוש, אבדן וחורבן מאז מגילת איכה המתארת את חורבן בית ראשון במאה השישית לפני הספירה, ונקשרה בתקוות גאולה ובניין מאז ועד ימינו, כאשר הספרות המיסטית והספרות הליטורגית מחליפות את כל אשר אבד בארץ, בתבניות נצחיות רבות יופי, בשמים. במקום המקדש החרב והכרובים שנגזלו, נוצרה ספרות ההיכלות והמרכבה, המתארת בפירוט שבעה היכלות עליונים, שבעה דבירים ושבע מרכבות, ובמקום הכוהנים המשרתים שבטלה עבודתם, עלו מלאכי השרת המשרתים בעולמות עליונים בשירי שבח ותהילה מופלאים, על פי לוח השבתות הנצחי. במקום 'הר ציון טבור הארץ', שאי אפשר היה לגשת אליו, יצרה הספרות המיסטית את 'העמוד האמצעי הידוע לידועי חן' המחבר בין קודש הקדשים לגן עדן אשר בו אפשר היה לנשמות הלומדים, המתפללים, הזוכרים והמייחלים, לעלות לירושלים של מעלה, שם נמשכת עבודת הקורבנות בידי המלאכים, ולהגיע ל'מתיבתא דרקיע', שם למדו תורה מהנביאים ומהצדיקים, מיורדי מרכבה ומהתנאים מקדשי השם. כך למשל מתואר עולם חזיוני זה בספר שנדפס בשישים מהדורות מהמאה השמונה עשרה ואילך ומצטט את מסורת הזוהר: 'וכשבאה [הנשמה] לגן עדן יש שם עמוד אחד של ענן ונוגה המעורב זה בזה ועשן סביביו ועמוד נעוץ מלמטה למעלה לשער ירושלים של מטה [...] וגן עדן זה מאיר באור של מעלה [...] ומיכאל השר הגדול שהוא כהן לאל עליון מקריב הנשמה זו לקרבן'.³¹ במחוזות אלה החוצים את גבולות הזמן והמקום וקוראים לעצמם 'דברים חדשים=עתיקים', כשם שבעל הזוהר האלמוני כינה את עבודתו, המתינו לביאת משיח בן דוד הבוכה, היושב בהיכל קן ציפור בגן עדן, או לשחרורו של המשיח הכבול היושב אסור בשערי רומא, וציפו לבוא הגאולה בכוחן של התפילה, השירה, הפיוט, ספרות ההיכלות והקבלה, שנוצרו בידי קהילות הקודש שהתגעגעו לציון במשך אלפיים וחמש מאות שנה.³²

באחד ממזמורי התודה ושירי הכיסופים הקדומים ביותר המוסבים על ירושלים, שנכתבו בתקופת המקרא, מחוץ לעולם המקרא, מתוארת אהבת הכותב לעיר הקודש ותקוותיו באשר לבניינה:

---

³¹ צבי הירש קאידנובר, **קב הישר** [פרנקפורט תס"ה], ווילנה תרפ"ז, פרק טז, דף לב ע"ב.
³² ראו: רחל אליאור, **ישראל בעל שם טוב ובני דורו: מקובלים, שבתאים, חסידים ומתנגדים**, א-ב, הוצאת כרמל, ירושלים תשע"ד, פרקים 3, 8, 7, 9.

מזמור עתיק זה מצוי **בספר טוביה**, שהתחבר בנוסח ארוך ובנוסח קצר בעברית ובארמית, בתקופה הפרסית, אחרי שחרב בית ראשון וטרם נבנה בית שני:

]"ירושלים עיר הקודש

ייסרך [אלוהים] על מעשי בניך

וישוב וירחם את בני הצדיקים.

הללי לה' חסדו ושבחי שם עליון.

כי יקים סוכתך ואת שבותך ישיב,

ושמחת עולם על ראשך.]

"אור בהיר יאיר עד כל ירכתי הארץ.

גוים רבים מרחוק ויושבי כל קצווי ארץ לשם קדשך

ומתנותיהם בידיהם למלך השמים.

דורי דורים יתנו בך רינה, ושם [העיר] הבחורה לדורות עולם.

ארורים כל אשר ידברו קשות,

ארורים יהיו כל אוררייך ופורצי חומותייך

ונותצי מגדלייך ושורפי משכנותייך

וברוכים יהיו לעולם כל יראייך.

אז תלכי ותרוני בבני הצדיקים

כי כולם ייקבצו ויברכו את אדוני העולם.

אשרי אוהבייך ואשרי אשר ישמחו בשלומך,

ואשרי כל בני אדם אשר ייעצבו עלייך על כל מכותייך,

כי ישמחו בך, ויראו כל שמחתך לעולם.

ברכי נפשי את ה' המלך הגדול כי **ירושלים תבנה**,

בעיר ביתו לעולמים.

אשרי נפשי אם עתידה שארית זרעי לראות את כבודך ולהודות למלך השמים.

ושערי ירושלים ייבנו בספיר ובברקת ובאבני חפץ כל חומותייך,

מגדלות ירושלים ייבנו מזהב וחליה מפז טהור.

רחובות ירושלים רצופות נופך ואבן מאופיר,

ושערי ירושלים יאמרו שירי רינה

---

³³ **ספר טוביה**, הנוסח הקצר, יג, יב-כה. לנוסח שש השורות הראשונות בסוגריים ראו: **הספרים החיצוניים** [ספרים ודברי חכמה] מהדורת א"ש הרטום, תל אביב יבנה 1979, עמ' 35; **הספרים החיצוניים**, מהדורת א' כהנא, כרך ב, ירושלים: מקור 1978, עמ' שמב; השוו תרגום עברי של קטע ארמי של ספר טוביה, שחלקים אחרים שלו נמצא בין המגילות גם בעברית, **מגילות קומראן, מבואות ומחקרים** (עורך), מ' קיסטר, כרך שני, ירושלים תשס"ט, עמ' 483, משם ציטטתי את שאר שורות השיר [אחרי הסוגריים] המובאות לעיל.

@ כל הזכויות שמורות לפרופ' רחל אליאור, האוניברסיטה העברית בירושלים, סיון תשע"ד.